

Образац бр.3

Реферат о завршеној докторској дисертацији

НАСТАВНО – НАУЧНОМ ВЕЋУ
ЕКОНОМСКОГ ФАКУЛТЕТА
БЕОГРАД

На основу одлуке Већа од 25. децембра 2019. године, број 4966/1, пошто смо проучили завршену докторску дисертацију кандидата Биљане Ковачевић, под насловом „Развој и евалуација модела за управљање перформансама средњих и великих предузећа“ подносимо следећи

РЕФЕРАТ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Биљана Ковачевић (претходно Радојчић) је рођена 9.6.1979. године у Тузли. Била је вуковац у основној школи у Тузли, коју стицајем ратних околности завршава у Бијељини, 1994. године. У Бијељини завршава и гимназију „Филип Вишњић” са одличним успехом (1998). Дипломирала је 2004. године на Факултету организационих наука, Универзитета у Београду, на смеру Менаџмент. Други степен дипломских академских студија – мастер завршила је 2008. године на Факултету организационих наука у Београду, са просечном оценом 9,56 и одбрањеним мастер радом под називом „Послови платног промета банке – електронско банкарство”. Докторске студије уписала је школске 2009/2010, на Економском факултету Универзитета у Београду, на студијском програму Пословно управљање. Положила је све испите који су предвиђени наставним планом докторских студија: Економика стратегије, Корпоративно управљање, Међународна економија I-Д, Методе и технике научног истраживања, Методологија научног истраживања I-Д, Економетрија I-Д, Моделирање и оптимизација, Савремени методи информатике и Међународно пословање предузећа. Успешно је урадила и одбранила семинарски рад из предмета Економика стратегије.

Професионалну каријеру започела је 2004. године у привреди, а од 2009. године ради на Факултету пословне економије у Бијељини, прво у звању асистента, а од 2012. године у звању вишег асистента. Изводи наставу на групи предмета из области пословне економије и менаџмента и то: Менаџмент, Пословна организација, Менаџмент људских ресурса, Економика предузећа, Предузетништво, Управљање инвестицијама и пројектима и Пословно комуницирање и етика.

У свом досадашњем раду кандидаткиња је објавила већи број радова у научним часописима и зборницима радова:

1. Ковачевић, Б. (2018). Интегрисани теоријски модел управљања перформансама предузећа. *Анали Економског факултета у Суботици*, број 40, 185 – 199.

2. Ковачевић, Б., & Станивук, Б. (2018). Значај високошколских установа у рјешавању проблема локалне заједнице. Зборник радова *Пете међународне конференције Економског факултета Брчко "Улога високошколских установа у савременом пословном амбијенту"*, 78 – 84.
3. Ковачевић, Б., & Дракул, Б. (2017). Улога информационих технологија и система у процесу управљања перформансама предузећа. *Зборник радова са V интернационалног научног скупа ЕКОНБИЗ*.
4. Лалић, С., Миловановић, Д., & Ковачевић, Б. (2017). Гордон Спринџет модел предвиђања у функцији реструктурирања предузећа пољопривредне дјелатности Републике Српске. *Зборник радова – Иновације и предузетништво – покретачи развоја и запошљавања*, Економски факултет, Универзитет у Бањој Луци, Бања Лука.
5. Станивук, Б., Ковачевић, Б., & Тешић, Н. (2017). Empirical Evaluation of the Fiscal Multipliers. *International Scientific Conference, Faculty of Economics, University of Niš*.
6. Лалић, Н., Матовић, Д., Ковачевић, Б., & Тмушић О. (2016). Значај и улога предузетништва у образовном систему као подршка стварања лидера. *V Међународна научна конференција "Јахорински пословни форум"*, Економски факултет Пале, Универзитет у Источном Сарајеву, Јахорина.
7. Лалић, Н., Ковачевић, Б., & Чопрка, М. (2015). Друштвена одговорност предузетничко оријентисаних предузећа и инвестиционих пројеката у Европској унији. *III интернационални научни скуп ЕКОНБИЗ*, Факултет пословне економије, Универзитет у Источном Сарајеву, Бијељина.
8. Лалић, Н., Лалић, С., Миловановић, Д., & Ковачевић, Б. (2014). Accounting Aspects of Risk Management and Improvement of the Entrepreneurial Venture Enterprise. *International Conference on Energy, Environment, Development and Economics (EEDS)*, Santorini.
9. Јовичић, М., Ковачевић, Б., Јовановић, Д., & Тешић, А. (2013). Research of the development and presence level of corporate social responsibility in the Republic of Srpska. *Часопис ТТЕМ*, Vol.8., No.3., Сарајево.
10. Панић, П., Ковачевић, Б., & Андрић, Д. (2013). Негативни ефекти директних страних инвестиција на земљу домаћина. *I интернационални научни скуп ЕКОНБИЗ*, Факултет пословне економије, Универзитет у Источном Сарајеву, Бијељина.
11. Јовичић, М., Јовичић, А., & Ковачевић, Б. (2012). Role and importance of innovative management. *SYMORG 2012 – XIII Међународни симпозијум*, Факултет организационих наука, Универзитет у Београду, Златибор.
12. Јовичић, М., & Радојчић, Б. (2011). Компаративна анализа продуктивности рудника и термоелектрана Угљевик и Гацко. *Пословни консултант - број 10, Едукативно-консултантска кућа "FINconsult"*, Тузла, 55-61.
13. Катанић, П., Радојчић, Б., & Маринковић, Т., (2011). Пест анализа тржишта телекомуникација у БиХ. *Нови економист - часопис за економску теорију и праксу*, бр. 9, Факултет пословне економије, Бијељина, 24- 27.
14. Лалић, С., & Ковачевић, Б. (2011). Технике међународног модела капиталног буџетирања. *Нови економист - часопис за економску теорију и праксу*, бр. 10, Факултет пословне економије, Бијељина, 40 – 43.
15. Радојчић, Б., & Јовановић, Д. (2010). Human resources management in an enterprise. *Annals of the Oradea University, Fascicle of Management and Technological Engineering, "Imt Oradea – 2010"*, Volume IX (XIX); NR2; ISSN: 1583-0691, CNCSIS CLASA B+; 4189-4193.

16. Радојчић, Б., & Јовановић, Д. (2010). Impact and importance of electronic banking in the Republic of Srpska. *Annals of the Oradea University, Fascicle of Management and Technological Engineering*, "Imt Oradea – 2010", Volume IX (XIX); NR3; ISSN: 1583-0691, CNCSIS CLASA B+, 4194-4197.
17. Панић, П., & Радојчић, Б. (2010). Појам и узроци друштвене кризе – неки аспекти Републике Српске и Босне и Херцеговине. *Пословни консултант, Едукативно консултантска кућа „FIN-consult“*, број 1, Тузла.
18. Радојчић, Б., (2010). Утицај диверсификације на пословни успјех предузећа. *Нови економист - часопис за економску теорију и праксу*, број 8, Факултет пословне економије, Бијељина, 27-30.
19. Радојчић, Б., & Јовановић, Д. (2010). Стратегијска приврженост. *Зборник радова – Технолошке иновације генератор привредног развоја – 2. Међународни научно – стручни скуп*, Бања Лука 2010., 181-194.
20. Јовановић, Д., Николић, М., Радојчић, Б., & Ђаковић, Р. (2010). Organizational structure as a function of top management. *International Simposium „Research, education and development“*, Targu-Mures, Румунија, 179 – 186.
21. Јовановић, Д., Николић, М., Радојчић, Б., & Ђаковић, Р. (2010). Strategic management is the need for success. *Annals of the Oradea University, Fascicle of Management and Technological Engineering*, „Imt Oradea – 2010“, Volume IX (XIX); NR1; ISSN: 1583-0691, CNCSIS CLASA B+; 4193-4198.
22. Јовановић, Д., Николић, М., Радојчић, Б., & Ђаковић, Р. (2010). Change-force of management in the transition period. *Annals of the Oradea University, Fascicle of Management and Technological Engineering*, "Imt Oradea – 2010", Volume IX (XIX); NR2; ISSN: 1583-0691, CNCSIS CLASA B+; 4135-4140.
23. Панић, П., & Радојчић, Б. (2010). *Пројектни менаџмент - Управљање пројектима и процесима са оценом ефикасности инвестиционих улагања*, Факултет пословне економије, Бијељина, Универзитет у Источном Сарајеву.
24. Јовичић, М., & Радојчић, Б. (2010). Парцијални показатељи успјешности пословања - анализа примјера из праксе. *Нови економист - часопис за економску теорију и праксу*, бр. 7, Факултет пословне економије, Бијељина 2010., 4-13.
25. Панић, П., & Радојчић, Б. (2010). Глобална економска криза и мјере рефлексije на РС и БиХ. *Пословни консултант - број 5, Едукативно-консултантска кућа "FINconsult"*, Тузла, 32-34.
26. Радојчић, Б., & Гајић, Б. (2009). Управљање и оцјена изградње хидроелектране, *Нови економист - часопис за економску теорију и праксу*, двоброј 5-6, Факултет спољне трговине, Бијељина, 94-100.

Докторска дисертација кандидаткиње Биљане Ковачевић написана је на 301 страници и садржи следеће целине: Увод (1 – 14 стр.), Теоријски оквир управљања перформансама предузећа (15 – 92 стр.), Методологија и дизајн емпиријског истраживања (93 – 228 стр.), Дискусија резултата истраживања (229 – 241 стр.) и Закључак (242 – 246 стр.). Поред ових основних делова дисертација садржи и: списак литературе (17 страница), биографију кандидаткиње (1 страница), прилоге (27 страница), списак слика (2 странице), списак табела (4 странице) и техничке прилоге (изјава о ауторству, изјава о истовјетности штампане и електронске верзије докторског рада и изјава о коришћењу, на 3 странице). Дисертација садржи 36 слика и 105 табела, које дају илустративне и табеларне приказе. Списак литературе обухвата 222 библиографске јединице.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет докторске дисертације кандидаткиње Биљане Ковачевић је истраживање процеса управљања перформансама у средњим и великим предузећима.

Свеобухватно теоријско истраживање које је кандидаткиња спровела свакако представља исходиште предмета истраживања, будући да се управљање перформансама у развијеним тржишним економијама изучава већ више од пола века и област се системски развија, а нарочиту експанзију ова област доживљава у последњих двадесетак година. Позивајући се на релевантну литературу, кандидаткиња наводи да је управо у последње две деценије овај концепт еволуирао из мерења перформанси (енгл. *performance measurement*) у управљање перформансама (енгл. *performance management*). Кандидаткиња скреће пажњу да су се управо у исто време у литератури појавили и критички осврти који су: (1) изражавали забринутост у погледу ефикасности система за управљање перформансама развијених у менаџмент теорији и могућности за њихову примену у пракси (Brown & Armstrong, 1999; Rademan & Vos, 2001; Furnham, 2004; Hazard, 2004) и (2) били усмерени на процесе и проблеме изградње снажних и успешно применљивих система управљања перформансама (енгл. *performance management system* - ПМС) у пракси (Armstrong, 2006; Cokins, 2004; Pulakos, 2004). Дакле, преглед релевантне литературе показује да постоје модели управљања перформансама који би могли да буду сврстани у категорију зрелих концептуалних модела, будући да су и теоријски заокружени и широко заступљени, али није довољно истражена вредност употребе тих модела у пракси организација (Bititci, Garengo, Ates & Nudurupati, 2014).

Позивајући се на увид у многа истраживања о управљању перформансама кандидаткиња наводи да су она рађена у различитим областима, те да су критеријуми за избор предузећа били различити. Неки аутори су се бавили истраживањем управљања перформансама у великим предузећима (Striteska, 2012; Wang, 2010; Gungor & Gozlu, 2016), даље, значајан је број аутора који су акценат истраживања ставили на производна предузећа, без обзира на њихову величину (Flamholtz, 2002; Bititci, 2015; Wang, Klein & Jiang, 2007; Wong, Tseng & Tan, 2014; Oh, Yang & Kim, 2014; Feng, Zhao & Su, 2014), а такође, одређена истраживања су обухватала предузећа из различитих индустрија, и то предузећа свих величина (Flamholtz, 2000; Bititci, 2002). У погледу домаће истраживачке праксе кандидаткиња наводи одређена истраживања која су обухватила широк спектар предузећа са различитим карактеристикама у смислу њихове величине, гранске припадности, листираности на берзи и слично (Тодоровић, Каличанин & Нојковић, 2015). Ови увиди трасирали су даље истраживачке напоре кандидаткиње - фокус на велика и средња предузећа. Кандидаткиња наводи да је прегледом литературе евидентно да су велика предузећа учесталије била предмет истраживања и у дефинисању предмета свог истраживања групацију великих предузећа проширује и са средњим предузећима. Образлажући ово истраживачко опредељење кандидаткиња наводи чињеницу да су средња предузећа заједно са малим предузећима (МСП) мотор развоја и напретка у свим економијама света, те да су мала и средња предузећа показала и изузетну виталност па су земље са развијеним сектором МСП лакше и успешније пребродиле транзиционе проблеме. Уважавајући ове аргументе али позивајући се даље на релевантна истраживања и праксу, кандидаткиња наводи (1) да мала предузећа најчешће немају капацитете и не примењују системске моделе за управљање перформансама, (2) да су централизована и везана за власнике и

(3) да истраживања на домаћим просторима показује да мала предузећа користе неупоредиво мање мерила перформанси од великих предузећа, аргументујући тиме своје опредељење да ни мала ни микро предузећа не буду обухваћена истраживањем у овој дисертацији. Ови налази су определили одабир популације, а потом и узорка.

Поред теоријског истраживања различитих концепата и модела управљања перформансама, значајан део истраживања је усредсређен на праксу и експлорацију вредних модела које у пракси користе средња и велика предузећа у Републици Српској, као и на изучавање типичних начина управљања перформансама у средњим и великим предузећима, са **општим истраживачким циљем** развоја новог модела за управљање перформансама средњих и великих предузећа, који је евалуиран од стране експерата и чланова академске заједнице.

Овако постављен општи истраживачки циљ подељен је на **неколико мањих истраживачких задатака и циљева**, које је кандидаткиња формулисала на следећи начин:

Прво, да се темељним проучавањем и прегледом релевантне литературе утврде и анализирају референтни теоријски модели за управљање перформансама. Друго, да се изврши процена заступљености концепата и кључних елемената теоријских модела управљања перформансама у средњим и великим предузећима у Републици Српској. Треће, да се утврди стање и опишу типични начини управљања перформансама у средњим и великим предузећима у Републици Српској. Четврто, да се на бази теоријског и емпиријског истраживања утврди које се технолошке платформе и системи за подршку управљања перформансама користе у пракси средњих и великих предузећа. Пето, да се на основу истраживања дизајнира и развије нови модел за управљање перформансама средњих и великих предузећа и да се изврши експертска евалуација овог модела. Шесто, да се анализом утврди које су то најдоминантније организационе баријере које ограничавају процес управљања перформансама у средњим и великим предузећима; и, најзад, да се дефинишу препоруке за унапређење овог процеса.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Овако дефинисаним предметом и циљем истраживања дефинисан је концептуални оквир, као и истраживачке амбиције и задаци. На основу тога формулисане су хипотезе, које су подвргнуте оцени путем квантитативних статистичких метода.

Х 1: Практика управљања перформансама у средњим и великим предузећима у Републици Српској показује одступања од референтних теоријских модела управљања перформансама.

Резултат: У тестирању ове хипотезе израчунате су аритметичке средине одступања праксе управљања перформансама од модела управљања перформансама. За прву постављену хипотезу израчуната одступања су се кретала у интервалу од 179,34 (за модел Пирамида развоја организације) до 207,24 (за модел IDPMS). Приликом додатног тестирања коришћен је Friedmanov тест за неколико зависних група, где је резултат показао да се нулта хипотеза одбацује ($p = .000$), односно да се најмање два модела управљања перформансама међусобно статистички значајно разликују по величини одступања од праксе управљања перформансама. Овај закључак је потврђен

и са израчуаном величином ефекта ($d=1.3422$), која указује да постоји велики ефекат. Прва постављена хипотеза се потврђује.

X2: Јаз између референтних теоријских модела управљања перформансама и праксе већи је у средњим, него у великим предузећима.

Резултат: Приликом тестирања друге хипотезе употребљен је непараметарски Mann–Whitney U тест за два независна узорка (средња и велика предузећа). Резултати показују да нема статистички значајних разлика у одступању праксе од модела управљања перформансама између средњих и великих предузећа ($p= .112; .894; .181; .308; .281; .235; .338$). Поред овог теста коришћен је и т-тест за независне узорке, чије вредности, такође, показују да нема статистички значајних разлика између средњих и великих предузећа у погледу одступања праксе од модела управљања перформансама ($p= .076; .808; .153; .187; .105; .225; .284$). Приказаним резултатима ова хипотеза се одбацује.

X3: Постоје разлике између средњих и великих предузећа у врсти и учесталости мерења и оцењивања перформанси.

Резултат: Трећа хипотеза даје одговор на питање да ли се учесталост стављања одређене врсте перформанси на прво место ранг листе по учесталости мерења и оцењивања те перформансе разликује у средњим и великим предузећима. Понуђене перформансе односе се на финансијске, перформансе кључних процеса, перформансе односа са купцима, перформансе тимова и појединаца, квалитета производа или услуга и перформансе програма и пројеката. Резултати теста значајности разлика између пропорција показују да постоје статистички значајне разлике код мерења и оцењивања перформанси односа са купцима ($p= .0000$), перформанси тимова и појединаца ($p= .0000$) и перформанси програма и пројеката ($p= .0001$). Израчуане величине ефеката за дате врсте перформанси показују да постоји велики ефекат, посебно код перформанси тимова и појединаца (1.04). Ови резултати потврђују постављену хипотезу.

X4: Баријере у процесу управљања перформансама у средњим и великим предузећима се највећим делом односе на организациону структуру, организациону културу, знање и искуство запослених који се баве овим пословима и адекватну подршку организационих система (првенствено информационог система).

Резултат: Тестирањем четврте постављене хипотезе уз помоћ биномног теста дошло се до следећих резултата. Као статистички значајне баријере појављују се информациони системи ($p = .000$), организациона култура ($p = .006$) и знање и искуство запослених ($p = .000$). Величине ефеката за три поменуте баријере су, такође, значајне и показују велики и умерен ефекат (1.04; 0.55; 1.04). Може се констатовати да је четврта постављена хипотеза потврђена.

4. Кратак опис садржаја дисертације:

Кандидаткиња Биљана Ковачевић је систематизовала садржај дисертације на начин да структуром прати логику постављеног истраживачког задатка. Докторска дисертација садржи следећих пет целина: Увод, Теоријски оквир управљања перформансама

предузећа, Методологија и дизајн емпиријског истраживања, Дискусија резултата истраживања и Закључак.

Уводно поглавље (стр. 1-14) дефинише предмет истраживања, истраживачка питања и хипотезе, циљеве истраживања, дизајн истраживања и истраживачке методе и технике. Такође, указује на актуелност и значај изабране теме истраживања.

Друга целина (стр. 15-92) под називом „Теоријски оквир управљања перформансама предузећа“ садржи објашњења базичних концепата и кључних дефиниција управљања перформансама предузећа. Поред основних поставки везаних за управљање перформансама, кандидаткиња је дала описе и различитих приступа управљању, мерењу и оцењивању перформанси. Приказани су и изабрани модели за управљање перформансама, који су већ доказани у пракси и чија је ефективност потврђена путем различитих примена.

Трећа целина дисертације (стр. 93-228) под називом „Методологија и дизајн емпиријског истраживања“ се односи на опис методологије истраживања, резултате емпиријског истраживања и синтезу резултата квалитативног и квантитативног истраживања. Поред основних истраживачких метода, у овом делу се анализира и заступљеност кључних елемената теоријских модела у пракси истраживаних организација на основу којих се развија модел за управљање перформансама средњих и великих предузећа. Такође, у овом делу се описује истраживање експертског мишљења о карактеристикама модела.

Четврта целина (стр. 229-241) под називом „Дискусија резултата истраживања“ сумарно приказује одговоре на постављена истраживачка питања и хипотезе, као и описе доприноса и праваца даљих истраживања, обухватајући и ограничења рада.

Пето поглавље (стр. 242-246) под називом „Закључак“ је последњи део дисертације, где је кандидаткиња још једном извела сумарне закључке, како на основу теоријског, тако и на основу емпиријског истраживања.

Поред суштинских целина, дисертација садржи: списак литературе (стр. 247-263), прилоге (стр. 264-291), списак слика и списак табела (стр. 292-297), биографију кандидаткиње (стр. 298) и техничке прилоге (стр. 299-301), као што су изјава о ауторству, изјава о истовестности штампане и електронске верзије докторског рада и изјава о коришћењу на 3 странице.

5. Методе које су примењене у истраживању:

Да би постављено и истражила, кандидаткиња је спровела истраживање у неколико фаза, примењујући различите методе и технике прикупљања и анализе података. У основи, спроведено истраживање обухвата два дела: кабинетско истраживање и емпиријско (теренско) истраживање. Кабинетско истраживање спроведено је у односу на научну и стручну литературу из области управљања перформансама, на бази које су и дефинисани проблеми истраживања, циљеви истраживања и истраживачке хипотезе. Овај вид истраживања послужио је и за идентификовање кључних теоријских референтних модела у области управљања перформансама. Основни елементи утврђених теоријских модела су представљали основу за изградњу упитника и припрему интервјуа.

Емпиријско истраживање је обухватило примену два истраживачка метода - вишеструку студију случајева из праксе и анкетно истраживање. Студија случаја представља квалитативну компоненту истраживања, док се квантитативна компонента односи на анкетно истраживање. Резултати оба истраживања су послужили за развој модела за управљање перформансама средњих и великих предузећа. Објашњавајући своје методолошке изборе кандидаткиња наводи да „истраживање комбинованим методама“ представља дизајн или методологију у којој истраживач прикупља, анализира и комбинује квантитативне и квалитативне податке у истој студији или у вишефазном програму истраживања (Creswell, 2002), те да је овакав дизајн истраживања одговарао предмету, циљу и постављеним истраживачким питањима и хипотезама.

У делу емпиријског истраживања које је засновано на анализи случајева из праксе, кандидаткиња је применила метод анализе више случајева, водећи се конзистентним, унапред дефинисаним и у складу са постављеним концептуалним оквиром објашњеним избором предузећа. Истраживањем су обухваћена четири предузећа (2 велика + 2 средња предузећа). Кандидаткиња наводи да је узорак који је одабран утемељен у релевантној теорији посвећеној величини узорка за вишеструку студију случаја (Creswell, 2002) и да се препоручује да она треба да буде у распону између три и пет. Поред величине предузећа као првог критеријума, кандидаткиња дефинише још један критеријум избора предузећа и то ниво искуства у имплементирању система управљања перформансама изражен дужином периода у ком се у предузећу примењује неки систематичан начин управљања перформансама. Праг избора дефинисан је на пет година имплементације. Кандидаткиња наводи да се сличан истраживачки приступ може пронаћи у литератури (Striteska, 2012), где је дужина периода од када је систем управљања перформансама имплементиран била десет година, али да с обзиром на то да се у дисертацији и истраживању говори о транзиционој економији, изводи закључак да је у таквим условима погодније узети краћи период. У циљу прикупљања података, кандидаткиња је користила полуструктурирани интервју и метод анализе докумената. Полуструктурирани интервју садржао је скуп унапред припремљених отворених питања, која су кандидаткињи омогућила флексибилност у приступу интервјуу у смислу да је могла допуњавати, мењати и изостављати поједина питања током самог интервјуисања. У циљу бољег разумевања конкретног контекста, кандидаткиња је користила и метод анализе докумената, наводећи да је кроз систематичну процедуру прегледања, испитивања и оцењивања штампаног и електронског материјала настојала да оствари боље разумевање, нове увиде и развије дубља емпиријска сазнања о испитиваним садржајима у конкретном истраживачком контексту.

Други део емпиријског истраживања обухватио је истраживање путем анкете (квантитативно истраживање), које је кандидаткињи омогућило да истражи постављене релације. Узорак за истраживање је одређен стратификацијом основног скупа средњих и великих предузећа у Републици Српској. Кандидаткиња се ослонила на податке Привредне коморе Републике Српске, где је у тренутку започињања истраживања било регистровано 1080 великих и средњих предузећа. Кандидаткиња објашњава своје даље методолошке одлуке стратификације - да је од укупно 1080 средњих и великих предузећа, 459 предузећа имало регистровану јавну имејл адресу, те да је на основу тог скупа предузећа одређен стратификовани узорак. Кандидаткиња истиче важност овог податка тиме да (1) непостојање регистроване јавне имејл адресе може довести у сумњу постојање привредне активности регистрованих предузећа, јер су правна лица у

Републици Српској у обавези да пореску пријаву предају надлежним институцијама у електронској форми (www.poreskauprava.rs.org) и (2) да је упитник дистрибуиран електронским путем у циљу постизања брже и транспарентније комуникацију, тако да су ови подаци определили истраживача да квантитативно истраживање заснива само на предузећима која су имала регистроване имејл адресе. Од укупно 54 предузећа, 11 је припадало категорији великих, а 43 категорији средњих предузећа. Истраживање је вршено у периоду од пет месеци (фебруар – јун 2018.), у коме је прикупљено 130 одговора. Методи, технике и инструменти прикупљања квантитативних података били су: стандардизовани упитник и скале процењивања.

Пре коначне примене упитника, кандидаткиња је обавила пробно истраживање које је укључило анализу разумљивости питања, где је сваком испитанику омогућено да упуту сугестију за било који сегмент инструмента истраживања. Испитивање разумљивости питања, односно ставки у скалама, обухватило је 15 испитаника, и то испитаника који су на руководећим позицијама у привреди или су део академске заједнице. Кандидаткиња наводи да су се најчешће сугестије односиле на додатно објашњење неког појма, за које се сматрало да су већ опште познати и уврежени у пословној терминологији (стејкхолдери, тржишни сегменти, тржишне нише, организациона култура, индикатори перформанси, мисија, визија и слично) и да су добијене сугестије утицале на формирање коначне верзије упитника.

Анкетно истраживање је спроведено применом упитника, који је формиран у електронској верзији, помоћу апликације Google Forms. Упитник је предводило пропратно писмо, којим је кандидаткиња испитаницима објаснила сврху спровођења истраживања, доставила линк путем кога се приступа упитнику, као и остале важне информације. Кандидаткиња такође наводи да је подручна привредна комора упутила и писмо подршке спровођењу овог истраживања, те је ово писмо представљало прилог у самом маил-у, што је допринело озбиљности и професионалности самог истраживања, а на одређени начин и додатно мотивисало испитанике за попуњавање самог упитника. Поузданост мерног инструмента испитана је израчунавањем Кронбаховог алфа коефицијент (engl. Cronbach's Alpha). У конкретном истраживању израчунати су прилично високи Кронбахови алфа коефицијенти (од 0,894 до 0,947), што наводи на закључак да је поузданост скала на високом нивоу. Методи анализе квантитативних података били су: дескриптивна статистика, експлоративна статистика и инференцијална статистика. У оквиру експлоративних статистичких анализа примењене су факторска и кластер анализа. Факторска анализа је примењена са циљем одређивања да ли се корелације већег броја ставки скале процењивања могу приписати неком малом скупу (латентних) фактора или компоненти. Кластерском анализом се уз помоћ Еуклидских одстојања утврђивала сличност између елемената, односно хомогеност одговарајућих група објеката, што је кандидаткињи послужило за формирање адекватних кластера. Инференцијална статистика је послужила за тестирање постављених хипотеза. У примени квантитативних техника анализе података прикупљених упитником и скалама процењивања употребљен је софтверски програм СПСС (енгл. Statistical Package for Social Sciences).

Након извршене обраде прикупљених података, кандидаткиња је приступила анализи заступљености основних елемената теоријских модела у пракси истраживаних предузећа. То је представљало основу за развој и дизајнирање модела за управљање перформансама средњих и великих предузећа и остварење циља да се развије такав модел који ће моћи да се имплементира у средњим и великим предузећима.

Да би се потврдила веродостојност модела, кандидаткиња је спровела поступак његове евалуације од стране експерата и чланова академске заједнице, према скупу одабраних критеријума. У оцени модела су, поред чланова академске заједнице из одговарајуће области, учествовали менаџери са вишегодишњим искуством рада на руководећим позицијама, који су додатним коментарима приликом оцењивања омогућили да се идентификују критични фактори изводљивости модела, али и да се укаже на снаге новоформираног модела.

6. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Основни циљ истраживања кандидаткиње Биљане Ковачевић био је да развије и евалуира нови модел за управљање перформансама средњих и великих предузећа, одакле су изведени и посебни циљеви: од утврђивања референтних теоријских модела за управљање перформансама, преко процене заступљености кључних концепата и елемената теоријских модела у пракси истраживаних организација, утврђивања стања и дескрипције типичних начина управљања перформансама у средњим и великим предузећима у Републици Српској, утврђивања информационих технологија и система за подршку управљања перформансама, до развоја, дизајнирања и евалуације модела за управљање перформансама средњих и великих предузећа.

Сви постављени циљеви истраживања су испуњени.

Кабинетским истраживањем које је кандидаткиња спровела омогућен је свеобухватан преглед релевантног корпуса знања из области управљања перформансама. Утврђено је да постоји значајан број модела за управљање перформансама, који могу да се користе и чија је примена потврђена у пракси. На основу прегледа литературе и идентификацијом најзначајнијих модела управљања перформансама (BSC, SMART, IPMS, IDPMS, Призма перформанси, Пирамида развоја организације и EFQM), извршена је систематизација основних елемената сваког од модела, што је резултирало стварањем интегрисаног теоријског модела за управљање перформансама. Груписањем елемената модела у четири категорије, за које кандидаткиња наводи да представљају основне аспекте пословања, а то су: финансијски, стратегијски, организациони и информационо–технолошки аспект, формиран је интегрисани теоријски модел. Индиректном факторском анализом овај модел је сажет и дефинисан је оперативнији и једноставнији интегрисани теоријски модел. У томе је први допринос ове дисертације, јер даје темељан преглед и поуздану систематизацију постојећег фонда знања о моделима за управљање перформансама средњих и великих предузећа.

Следећи допринос ове дисертације је у чињеници да спроведено истраживање омогућава сагледавање праксе управљања перформансама, утврђивање заступљености основних концепата и елемената теоријских модела у пракси истраживаних организација, као и утврђивање стања и дескрипцију типичних начина управљања перформансама у средњим и великим предузећима у Републици Српској. Нарочити допринос ове дисертације огледа се у томе што је она спроведена у транзиционој привреди Републике Српске, јер су други разматрани модели углавном настали за потребе и на основу искустава предузећа из развијених тржишних привреда. Према нашем најбољем сазнању, није познато да је овакво истраживање обављено на територији Републике Српске.

Актуелност теме и допринос конкретном тренутку огледа се нарочито у намери кандидаткиње да на бази теоријског и емпиријског истраживања утврди које информационе технологије и системи за подршку управљања перформансама (ИТ) се користе у пракси средњих и великих предузећа. У другом, у дисертацији описаним и анализираним моделима, ИТ аспект се само назирао, али не као стратешки елемент, него као систем техничке подршке спровођењу система управљања перформансама. Свеопшта дигитализација налаже да ИТ данас постаје стратешки партнер у процесу управљања перформансама. У том смислу, модел који кандидаткиња развија дисертацијом од осталих постојећих модела управо и разликује постојање развијене и дефинисане ИТ димензије.

Даље, у складу са описаним методолошким поступком могуће је препознати и најзначајнији научни допринос дисертације кандидаткиње Ковачевић, који се огледа у конституисању модела за управљање перформансама средњих и великих предузећа, који кандидаткиња именује као „СОФИ модел. СОФИ модел представља резултат оригиналног истраживања и аутентични конструкт који одликују следеће карактеристике: (1) фундамент овог модела чине концепцијске основе седам теоријских модела за управљање перформансама, који су резултат темељног проучавања и прегледа релевантне литературе, , (2) модел је добијен методолошки утемељеном процедуром, тестиран на узорку од 130 респондента и евалуиран од стране експерата из праксе и академске заједнице, што га чини применљивим и спремним алатом за коришћење у предузећима и (3) модел је једноставнији у односу на постојеће моделе и изграђен је на четири препознатљива стуба (стратегички, организациони, финансијски и информационо-технолошки), која су за предузећа врло блиска и примеренија пракси предузећа из транзиционе привреде.

Истраживањем су потврђене три хипотезе од постављене четири. Потврђено је да пракса управљања перформансама у средњим и великим предузећима показује одступања од референтних теоријских модела (BSC, SMART, IPMS, IDPMS, Призма перформанси, Пирамида развоја организације и EFQM), да постоје разлике у врсти и учесталости мерења и оцењивања перформанси између средњих и великих предузећа, као и да су најзначајније баријере у процесу управљања перформансама знање и искуство запослених, организациона култура и неадекватна подршка информационих система. Позивајући се на поуздану квантитативну анализу, кандидаткиња одбацује хипотезу која се заснива на томе да је јаз између референтних теоријских модела и праксе већи у средњим, него у великим предузећима.

Поред наведених, истраживање има и врло конкретне доприносе за менаџмент праксу средњих и великих предузећа. Модел СОФИ показује да менаџери треба да прате четири кључне целине, чије праћење је одређено одговарајућим кључним индикаторима перформанси и одговорима на постављена питања везана за сваки аспект појединачно. Они, такође, истраживачким инструментом (упитником) који је развијен могу да прате остваривање и прогрес имплементације тог концепта. У делу информационих технологија и система којима је подржано управљање перформансама овај модел треба да подстакне менаџере да размишљају на начин да ИТ мора бити стратешко средство за праћење и контролу перформанси, као и доношење исправних управљачких одлука. Овај аспект треба посматрати као део пословања интегрисан и једнако важан, као и сви други пословни аспекти.

7. Закључак

Након детаљног увида у завршену докторску дисертацију кандидаткиње Биљане Ковачевић, под називом „Развој и евалуација модела за управљање перформансама средњих и великих предузећа“, Комисија констатује да је кандидаткиња успешно обрадила одобрену тему докторске дисертације. Докторска дисертација је урађена у складу са пријавом одобреном од стране Наставно-научног већа Економског факултета Универзитета у Београду и Већа научних области правно-економских наука Универзитета у Београду, како у погледу предмета, циља и предложених метода истраживања, тако и у погледу планираног садржаја дисертације.

Комисија констатује да је докторска дисертација резултат оригиналног и самосталног научног рада кандидаткиње и да је остварен циљ истраживања. Докторска дисертација представља аутентично научно дело које даје значајан научни допринос у области организације и менаџмента.

На основу свега претходно изложеног, а имајућу у виду значај теме, квалитет приступа, резултате истраживања и научни допринос докторске дисертације кандидаткиње Биљане Ковачевић, под називом „Развој и евалуација модела за управљање перформансама средњих и великих предузећа“, Комисија предлаже Наставно-научном већу Економског факултета Универзитета у Београду да прихвати ову докторску дисертацију и одобри њену јавну одбрану.

У Београду, _____

Ментор:

Др Ана Алексић Мирић, редовни професор

Чланови Комисије:

Др Небојша Јанићијевић, редовни професор

Др Раде Станкић, редовни професор

Др Драган Лончар, редовни професор

Др Ненад Лалић, редовни професор
